

разнообразни орнаментални мотиви преславските керамични плочки са съхранили също така изображения на светци, архангели и фрагменти от сцени. Именно те дават донякъде представа за живописиста на втората ни столица, още повече, че обратната страна на плочките свидетелства, че повечето от тях са били предназначени за стена облицовка или за украса на вертикални плоскости, вероятно (както в съвременната „Фенари Иса“) за украса на архитрава на олтарната преграда.

Главните находища на рисувани керамични плочки в Преслав са няколко. Най-ранното от тях е гробищната църква в местността Тузлалъка, където освен керамични плочки за подова настилка, вметени в каменни легла, са намерени и пробни плочки с изображения на апостоли и евангелисти. Те са рисувани твърде грубо, плоско и макар и нелишени от експресивност, почти нямат художествени качества. Като имаме предвид подобни изображения в стенната живопис на кападокийските пещерни църкви и някои украсени византийски провинциални ръкописи от този период, бихме отнесли тези първи опити към IX в., каквато дата ни дават и археологическите материали. Слабите художествени качества на живописиста тук обаче не ни позволяват да бъдем сигурни в тази датировка.

Свързани по сюжети и орнаментика са плочките, излезли от работилниците при „Кръглата църква“, двореца (респ. дворцовия манастир) и манастира „Св. Пантелеймон“ в Патлейна до Преслав, функционирали главно около края на IX и през X в. В тези работилници са произвеждани облицовъчни плочки с орнаментални мотиви, много от които имат предшественици в изкуството на Близкия Изток.

Най-късният етап в развитието на преславската рисувана керамика е представен от находките в местността Селище, където преобладава трапезната керамика²⁴.

В Патлейна, „Кръглата църква“ и двореца керамиката има вече собствен облик. Именно в Патлейна са намерени по-цялостни живописни фигури и изображения, сред които най-широко известен е образът на Св. Теодор, смятан от някои специалисти за начало на развитието на българската икона. Фактът, че е подготвен за стена украса, ни дава по-големи основания да го причислим към стенната живопис на епохата, като а тук отчетем спецификата на материала и наложения от него стил на изпълнение.

При разкопки в една яма при дворцовия манастир на Преслав Т. Тотев разкрива керамични фрагменти, които са части от домашен или килиен темплон (олтар)²⁵. Те представляват редица от изправени в цял ръст двама по двама църковни отци и епископи под подпиряна на тънки вити колонки аркада. Идентифицирани са образите на Йоан Златоуст, Петър Александрийски, Амвросий Медиолански и Панкратий Тавроменийски²⁶. Самата композиция – изправените под аркада отци – напомня раннохристиянските саркофази и намерената в Сирия торевтика от VI–VII в.²⁷, където 12-те апостоли са изобразявани в цял ръст под аркада. За сирийската металопластика напомнят и широко отворените очи, леко скъсените фигури и техният плътен, обобщен контур. От дворцовия манастир произхожда и плочка с изображението на апостол Павел на трон, която, както е показал Т. Тотев, се вмести в долните полета от аркадата на иконостаса²⁸. Запазени са вляво последните две букви от надписа (...)ОС. Апостолът държи затворена книга в лявата ръка и благославя трипръстно с дясната. Украсата върху предната страна на подножието на трона свидетелства, че изображението не може да бъде по-късно от X в. Към по-ранен образец отвеждат и сандалите на апостола. На тронове с подобни облегалки седят апостолите в стенописите от притвора на старата църква „Токалѣ клисе“ в Кападокия (началото на X в.)²⁹, където вероятно е изобразен „Страшният съд“. В стенописите от 889 г. на църквата „Св. Стефан“ в Костур виждаме апостолите на тронове с книги в лявата ръка именно в „Страшният съд“³⁰. Споменахме, че според преданието „Страшният съд“, изписан от византийския живописец Методий в княз-Борисовия дворец, е дал последния тласък на българския владетел, за да приеме християнството. Дали рисуваната керамична плочка не е част от реплика на същата сцена? Има предположение, че точно в този манастир, включен в дворцовия комплекс, е завършил дните си първият български християнски владетел³¹.

Основно изразно средство в керамичните изображения от Преслав е плътната кафява линия, която чертае контура и чертите на лицето. За фон на изображенията служи крематорозовият цвят на фината преславска глина, с който е предадена и плътта. По лицата до контура върви розова „сянка“, загатваща най-общо обема на изображението. Колоритът е издържан в топла розовокафеникава гама с добавки на охра, няколко зелени тона, меко сиво-синьо, малиненочервено, виолетово и розово. Начинът, по който са изградени лицата в повечето от плочките, напомня ранни образци от източните провинции на Византийската империя. Източни по тип са и брадите както на св. Теодор, така и на епископите и апостолите от домашния олтар³².